

Володимир Потульницький

СЕРГІЙ ШЕЛУХИН

Відомий український історик Сергій Павлович Шелухин народився 7 жовтня 1864 р. в селищі Деньга Полтавської губернії в офіцерській сім'ї. Виховання в сім'ї кадрового офіцера багато в чому позначилось на формуванні світогляду майбутнього вченого і державного діяча. Його батько – відставний капітан царської армії Павло Якович Шелухин був учасником кавказьких воєн, яку вела в 1830-1860- рр.. Росія в Чечні і Дагестані. Як свідчить формуляр Павла Шелухина, він гідно відслужив з 1846 по 1849 рік офіцером Тенгінського піхотного полку, а потім з 1849 по 1863 рік (біля 14 років) офіцером знаменитого Апшеронського піхотного полку. Він брав участь у багатьох боях з горцями, був нагороджений двома бойовими орденами – святого Георгія (тоді називався знак відзнаки Військового ордену під №83.367) і святого Станіслава 3-ї степені, та двома медалями – бронзовою в пам'ять війни

1853/54 років і срібною за підкорення Чечні і Дагестану в 1857/1859 роках¹. В 1863 році він був звільнений у відставку з нагородженням мундиром, отримав державну пенсію і поселився в селищі Деньга на Полтавщині, де колись знаходився хутір його батька – козака Якова Шолухи, який внаслідок одного з переписів був записаний як Шелухин. Звідси і пішло модифіковане з українського козацького прізвища Шолухх інше прізвище – Шелухин, яке носили капітан Павло Шелухин та його син – український історик, юрист і політичний та державний діяч Сергій Шелухин.

Культ і авторитет батька – бойового офіцера Павла Шелухина панував в сім'ї майбутнього історика. Саме під його впливом Сергій Шелухин вирішує присвятити себе громадській службі і накопиченню знань, необхідних для досягнення успішної кар'єри на цій ниві. В 1881 році Сергій Шелухин закінчив Лубенську класичну гімназію, оволодівши досить добре латинською, грецькою і французькою мовами. В 1885 році він закінчує фізико-математичний, а в 1889 році – юридичний факультет Київського університету. Після закінчення університету Сергій Шелухин обирає кар'єру державного службовця і успішно просувається по сходинках цивільного табелю про ранги Російської імперії аж до революційних подій 1917 року. Долаючи кар'єрні щаблі державної служби, Сергій Шелухин працював юристом у судових відомствах Єлисаветграда, Кам'янця-Подільського, Кишинева (1890-1899), прокурором і суддею в Одесі (1899-1917). З 1905 р. Сергій Шелухин бере участь в українському громадському русі, зав'язавши контакти з українськими істориками, письменниками, громадськими діячами. Тоді є він стає членом Київського Правничого товариства при університеті Св. Володимира, історико-філологічного товариства при Новоросійському університеті, Одеського товариства історії та старожитностей, Одеського юридичного та бібліографічного товариств. В 1917 р. Шелухин стає головою революційного комітету в Одесі, а згодом – членом Центральної Ради, генеральним суддею УНР та міністром судових справ в уряді Голубовича (лютий-квітень 1918 р.). не став Шелухин чужим і у гетьманському русі. Його досвід і знання були використані на мирних переговорах гетьманського уряду з РРФСР (червень

1918), де він був головою української делегації. При гетьмані Скоропадському він працює членом державного сенату і отримує звання сенатора (липень 1918), а також призначається членом Генерального суду. В часи Директорії Сергій Шелухин виконує обов'язки міністра юстиції в уряді Чеховського (1919) і бере участь як член української делегації на мирних переговорах у Парижі (1919). З 1920 р. Сергій Шелухин перебуває в еміграції в Чехословаччині, де займається переважним чином науковою і викладацькою роботою. З 1921 до 1938 р. він працює професором, деканом факультету права та суспільних наук Українського Вільного Університету в Празі, викладачем карного права і політичної історії України Українського Вільного Університету і Українського Високого Педагогічного Інституту ім. М. Драгоманова в Празі.

Історичні погляди вченого сформувалися головним чином в еміграції, де він мав можливість сконцентруватись виключно на науковій роботі. Його наукові історичні праці були головним чином присвячені обґрунтуванню сутності українського народу як окремої етнічно-культурної одиниці та ідеї народоправства на Україні. Будучи учнем Володимира Антоновича, С. Шелухин досліджував історичні і політичні проблеми розвитку України з народницьких позицій.

Історичні дослідження С. Шелухина концентрувались довкола з'ясування суті трьох основних проблем: по-перше, це з'ясування проблем походження Русі; по-друге, це проблема спільності і відмінності історичної самосвідомості українців, росіян, поляків, чехів, словаків і словенців; по-третє, це проблеми федерації та конфедерації, монархічного і демократичного устроїв, та їх проявів в історії давньої Русі і нової України. Історичні погляди Шелухина базуються на його концепції кельтського походження Русі, в обґрунтуванні якої він відштовхувався від думки М. Грушевського, висловленої останнім в праці «На порозі нової України». Грушевський, зокрема, писав в цьому дослідженні, що українська культура перебуває в тісному зв'язку з «кельтською культурою Подунав'я», культурою держави Мітрідатів та побережжя Понту. «Ще наприкінці 16 століття, - зазначає вчений, - папському нунцієві Комуловичові оповідали про велику і сильну людність «руську» Ruthenorum в околицях Нижнього

Дунаю"².

Виходячи з тези Грушевського щодо впливу кельтської культури на українську націю, Шелухин стверджує, що цей вплив йшов безпосередньо від кельтів, а не через германців, як вважає Грушевський. Кельти з Рутенії – півдня колишньої Франції, на думку Шелухина, в часи Аттилівської навали “мусили великою масою вимандрувати з рідної землі в Римську провінцію Норік” (район теперішнього Зальцбургу в Австрії). “Осівшись там, - пише вчений, - в Придунайщині, в Панонії, в Приадриатиці, вони на нових місцях зустрілися з слов'янами: хорватами, сербами, словенцями, словаками. Підсиливши себе через шлюби з слов'янськими племенами адриатичної слов'янської раси, до якої належали і анти, ці кельти – русини примушені були протягом тривалого часу мандрувати вниз по Дунаю, поки в кінці 7-го або на початку 8-го віку дійшли до Азовського моря, перейшли Дін і отаборилися на острові Тамані”³. Посилаючись на свідчення арабських письменників, Шелухин доводить, що на Тамані кельти ще більше ослов'янилися, оскільки робили постійні морські наїзди і захоплювали жінок антського племені, доки, нарешті, використавши свої мирні стосунки з сусідніми хозарами, повністю переселилися на територію сучасної України і навіть оселилися в Києві. Таким чином Шелухин обґрунтовує право українського народу на самостійність і, всупереч теорії триєдиної Русі, доводить, що українці сформувалися шляхом асиміляції антив і кельтів, які мігрували з Рутенії через адриатичні, придунайські області на територію, заселену тепер українським народом.

Аналізуючи історичні факти, різні документальні джерела, а також праці істориків, антропологів, етнографів, географів, мовознавців, вчений намагається довести, що український народ - це народ слов'янський, до якого влилась певна кількість грецьких і кельтських поселенців. Він вважає, що норманська теорія не має твердої наукової бази, оскільки в ній “змазане життя слов'янських племен до приходу варягів, на руку російській імперській історіографії, бо в ті часи на її (Росії - В.П.) просторах блукали дикі угро-фінські племена лише з домішкою слов'ян”⁴. Натомість кельти, заснувавши на Таманському півострові державу Тмутаракань, вже звідти

рушили до Києва цілим народом, а не окремою хвилею, як стверджують прихильники норманської теорії, і принесли до племені полян, що жили під впливом візантійської культури - українського народу, ще й свою, римську культуру. Сполучення цих двох культур, на думку Шелухина, й лягло в основу Київської держави.

“Історія кожного народу, - зазначає вчений, - лише тоді є цікавою, коли вона є самостійною”⁵. Виходячи з цього, він приділяє особливу увагу вивченню психології українців, росіян і поляків. Спираючись на дослідження своїх попередників - В. Антоновича та М. Володимирського-Буданова, Шелухин аналізує відмінності між цими народами у сфері правової та політичної культури, доводить, що «Руська Правда» має багато спільного з правом слов'ян адриатичної, або дінарійської раси, “до якої належить українці, словенці, серби, хорвати, чехи, словаки”, вважає, що навіть “інервація - функціонування нервової системи у російської, української, польської народності є цілком різні”⁶. Найхарактернішою рисою українців вчений вважає волелюбність, якою “вони дорожать більше за все, здатні до наук, до ремесла, а жити без свободи не могли”⁷.

З цих позицій він характеризує сутність самосвідомості українців та поляків у контексті польське - українських відносин 16-17 ст. “Дві народності, пише вчений, - два світогляди, дві історії (аристократична і демократична), дві культури...суперечність інтересів на ґрунті політичним, національним, соціальним, релігійним, правним, моральним, історичним”⁸.

Звертаючись до питання про походження цих народностей, Шелухин відносить поляків, так само як і росіян, до вислянської (вістунської) слов'янської групи народностей, натомість українців - до адриатичної (дінарійської) слов'янської групи⁹. При цьому він посилається на аналогічні твердження сучасних йому французьких антропологів Денікера, Алі, географа Реклю, звертається до літописних свідчень. “В літопису Нестора розповідається, - пише Шелухин, - як брати Вятко і Радим “од ляхов” пішли зі своїми родами по р. Оці і утворили Радимичів і Вятичів. Окрім цієї польської рідні, північні слов'яни перемішалися з фіннами, уральськими монголами ...Український народ не має в собі вказаних

домішок чужої крові і вже це творить з росіян і українців різні народності, які наука через те й відносить до різних груп"¹⁰. Цю думку Шелухин розвиває в полеміці з відомим українським істориком і географом Степаном Рудницьким, який відносить росіян не до вислянської антропологічної раси, куди поміщає поляків, а до орієнтальної¹¹.

Відносячи український народ до адриатичної слов'янської раси, Шелухин пов'язує його найдавнішу історію з історією інших слов'ян адриатичної раси - словенців, хорватів, сербів, словаків, чехів, на території яких "постійно з найдавніших часів переходили, жили і мішалися народи кельтські. Слов'яни адриатичної раси займали безперервною масою землі Адриатичного моря по Дунаю на північний схід, кінчаючи Подніпрянщиною обох боків і ширившись до Вісли"¹².

Водночас учений визнає, що "московська, українська, чеська, польська, сербська, інші народності - всі одного слов'янського походження"¹³, що є дуже багато спільного між українцями та росіянами. Окремішність між ними виробилась внаслідок асиміляції з іншими впливами: великоруської нації з фінно-монголами; української - з кельтами. Утворення окремих народностей слов'янського походження вчений пояснює тим, що при розселенні на нових місцях слов'яни перемішувались з тубільцями і народами, які потім приходили на ті ж землі, зустрічалися і вступали в зв'язки з чужоплемінними сусідами. Саме так, на думку Шелухина, утворювалися нові народності слов'янського походження. "Кожен народ в ту мішанину, - пише вчений, - вступав з своєю мовою і своєю національною психологією, яка разом з його мовою, культурою і національною фізіономією входила в чужу і одбивалася на утворенні нової народності, її психології, мови, культури"¹⁴.

Тому асиміляція різних народностей і впливи різних сил не могли дати однакових результатів навіть в аналогічних ситуаціях. Саме це й спричинилося до утворення з єдиного слов'янського кореня двох різних народностей - великоруської і української, які "розійшлися нарізно ще в доісторичні часи і шляхом довгого історичного процесу утворили з себе кожна окрему народність, як національну індивідуальність з своєю окремою мовою"¹⁵.

Іншою характерною рисою українського народу Шелухин

вважає його постійну прихильність ідеї народоправства, або демократичної республіки. На відміну від монархістів, які стверджували, що українська історична традиція залишила ідею "дідичного спадкового монарха" і що українську державу робила безсилою анархічна республіканська демократія, оскільки вона нищила аристократію української нації, яка єдина лише й була здатна до державного будівництва, Шелухин дотримується думки, що історія українського державного права залишила ідею українського народоправства, тобто ідею демократичної республіки, а національну аристократію знищили почасти самі князі, "почасти й власне національне зрадництво, дезертирство, підкупство, та інші мотиви одступництва"¹⁶.

Шелухин визначає монархії як необмежені і обмежені, а останні в свою чергу ділить на три типи: вічеві, станові і представницькі. Диференціюючи представницьку монархію на дуалістичну і парламентарну, Шелухин, на відміну від Липинського, який вважав, що Україна часів Богдана Хмельницького була представницькою монархією парламентарного типу, доводив, що стосовно України мова може йти лише про вічеву монархію¹⁷. Проте вічева монархія, що мала місце лише в Київській та Гетьманській державах, на думку вченого, не була такою в широкому розумінні цього слова, оскільки в обох державах домінувало народоправство, тобто республіка. Верховною державною владою в Київській Русі було народне зібрання, або віче, яке уповноважувало князя, а тому "влада його не була по його власному чи дідичному праву, а по уповноваженню народу через обрання"¹⁸. Вчений зазначає, що титул князя або гетьмана не означав монаршу владу в українській народній свідомості, а скоріше професію кращого обранця держави. "Князь потрібен був, як потім гетьман або кошовий, перш за все для зовнішньої оборони землі, тобто для війни і військових справ. Війна і оборона землі - це головна професія князя і гетьмана і головний його обов'язок"¹⁹.

Таким чином, на думку Шелухина, українське державне звичаєве право і українська народна свідомість не знали спадкової монархічної влади, оскільки народ - бояри та козаки - цього права за князями і гетьманами не визнавали, а поганих, підступних і нездатних оборонців своєї землі навіть проганяли

з верховної посади. “Народові потрібен був не монарх, а найбільше здатний до оборони землі”. “Єдиний виняток, коли хто став гетьманом по батькові - це Юрій Хмельницький, - зазначає дослідник, - але й він був обраний в гетьмани І став ним не з власного права, а через обрання - прикмети народоправства і республіканської влади”²⁰. Народоправство було національне українською формою державної влади. Переконалим свідченням цього він вважає Конституцію Пилипа Орлика, де утверджувалась виборність гетьмана і всього уряду в Україні.

Вчений доходить висновку, що монархія чужа українському народові, оскільки її носієм виступає, перш за все, аристократія, яка є антинародною і антинациональною. Він вважає, що монархічні традиції розхитують національну єдність народу, оскільки український аристократ швидше знайде спільну мову з аристократом польським чи російським, аніж з селянином чи робітником - представником свого власного народу. Характерною рисою аристократії, крім відчуженості від народу, він називає космополітизм, що найбільш яскраво проявився в російській імперії. Українське народне життя, психіка, історія, побут, право, прагнення та ідеали українського народу завжди зверталися до свободи, народоправства, демократії. “Мусимо об’єднати всі наші сили, - закликає вчений, - в ідеї народного суверенітету та народоправства “без холопа і без пана”. Се нам диктує сама українська нація”²¹.

Значне місце в своїй загальноісторичній концепції Шелухин відводив ідеї федерації. На думку вченого, кожна народність як член та органічна частина людства потребує солідарності та кооперації з іншими народами, оскільки повна ізоляція народності і сепаратизм “зробили б її нужденною та вбогою і привели б до нидіння і духовної смерті”²². Водночас він застерігав, що насильницьке державне сполучення чужих народностей призводить до асиміляції і денаціоналізації, “понижує духовний рівень людства і робить його калікуватим”²³. Вирішувати проблему федерації, підкреслює вчений, мають вільні народи і, для своєї власної безпеки, з народами, близькими за расовими, психічними, духовними ознаками, тому “не треба змішувати асиміляції з свобідними культурними впливами”²⁴.

У своїй концепції федерації Шелухин особливу увагу

приділяє аналізу психології українців, росіян і поляків. Він вважає, що федерація між цими народами на сучасному етапі їхнього розвитку є передчасною, навіть шкідливою, оскільки “різниця в психології цих трьох народів творять особливості в соціальному укладі життя, у взаємовідносинах людей, у всій культурі народів”²⁵. Федерація між цими народами призведе лише до подальшої асиміляції та денаціоналізації, а відтак, до одноманітності, штучного шаблону, нищення природних ресурсів і зuboжіння України.

Спираючись на свою теорію кельтського походження Русі, вчений обґрунтовує бажаність і необхідність створення у майбутньому чорноморської, адриатичної федерації для України, на противагу союзам з Росією або Польщею, які можливі лише у формі конфедерації, та й то внаслідок політичних, а не кровноспоріднених основ, як з народами Адриатики. Цей елемент у своїй концепції вчений пов’язує з питанням про територіальну організацію і територіальну компетенцію влади, з майбутньою адміністративно-територіальною будовою України, де важливе місце відводилось би визначенню статусу таких етнічних та історичних регіонів, як Кубань, Галичина, Дон і Крим, що могли б стати окремими територіальними округами майбутньої української держави чи навіть автономними одиницями. Однак, застерігає вчений, перш ніж готувати основні закони про територію (організацію її як елемента держави), треба визначитися: якою має бути держава - простою чи складною? Якщо простою - то централізованою чи децентралізованою? Якщо децентралізованою, то якими будуть її частини, з якою автономією - політичною чи громадською? Якщо складною - то союз держав чи союзна держава і які частини? Коли конфедерація - то яка? Коли федерація - то яка?²⁶

Автономія і федерація, на думку Шелухина, обмежують свободу, причому остання обмежує свободу конкретного народу на користь інших народів федерації. Загалом, учений не заперечує подібну форму об’єднання держава і народів, він лише застерігає, що “федерація вимагає високого рівня правосвідомості, поваги до права і моралі, підпорядкування їм життя, розуміння цінності свободи і людської гідності. Народи, які не доросли ще духовно до правового думання і

вирішують питання взаємовідносин за принципом переваги грубої сили, не здатні до федеративного ладу”²⁷.

З огляду на це, Шелухин вважає федерацію українського народу з російським неможливою, бо останній “не здатний до цього духовно... визнає права лише за дужчим брутальною силою та над правом ставить вище грубу силу”²⁸. Характерними рисами російського народу вчений вважає відсутність почуття власної людської гідності (і, як наслідок цього, невизнання цієї гідності в інших народів), моральної та правової мотивації, зневагу до права і чесної праці, що виробилась століттями необмеженого панування аристократії, азійську жорстокість порівняно з українським народом. “Очевидно, що з таким народом ні автономія, ні федерація - речі фактично не досяжні і нездійсненні... Тут можливий лише союз між суверенними самостійними державами на основі вільного договору з взаїмними правами та зобов'язаннями”²⁹. Тобто вчений пропонує конфедерацію, ідеї якої обґрунтовує з позиції державного права і психології російського та українського народів.

Інша важлива причина, що заважає українському державному будівництву, - це відсутність єдності в самій українській нації, тобто протиріччя між галичанами і наддніпрянцями, між якими потрібно створювати свою внутрішню федерацію. “Єдність української нації можлива лише тоді, - зауважує вчений, - коли нація має єдину душу, одну психологію, одну духовну культуру. Єдина нація не має двох душ, а значить і двох психологій, як і здорова нормальна людина, а коли дві психології, то тоді вже два народи, дві нації”³⁰. Чинниками єдності нації він вважає мову, право, релігію, психологію, які, однак, не повинні бути одноманітними, а перебувати у внутрішній духовній єдності і солідарності. Єдине питання, яке, на думку Шелухина, в цьому плані вирішено позитивно, - це єдність літературної та наукової мови, оскільки кращі галицькі письменники і вчені подолали сепаратизм у мові. Значно складніша ситуація склалася з іншими чинниками.

Вважаючи, що федеруватися можуть тільки вільні держави, Шелухин застерігає від історичної традиції “федерування” з Росією і наголошує, що всі російські партії, починаючи від більшовиків, і кінчаючи реакціонерами, що групуються

навколо Денікіна і Колчака, хотіли в той чи інший спосіб поневолити Україну і маскували це словом “федерація”. “Кожна нація має право на свій вільний розвиток, - зазначає вчений, - і ніщо, крім власної держави, його не забезпечує”³¹. Перш ніж федеруватися, Україна має проіснувати певний час як цілком незалежна держава, інакше федерація призведе до того ж поневолення, лишавши метропольний російський або польський вплив під іншою формою. Щоб протидіяти цій метрополії і перед тим як вирішувати питання будь-якого зв'язку з Росією або Польщею, “чехи, словаки, українці, хорвати - поневолені народи Австро-Угорщини - мусять злучитися в словен-ську федерацію як незалежні держави для опору імперіям”³².

Вважаючи український народ окремою етнічно-культурною одиницею, вчений переконаний, що справа побудови української державності має спиратися лише на власний історичний досвід українського народу, а не через сприймання загального критерію побудови держав. Складові частини цього досвіду - демократизм, народоправство, республіканські традиції, які завжди плевав український народ, намагаючись поширювати їх на всіх, хто хотів зв'язати з ним свою долю. “Основний елемент держави, - пише він, - це народ. Без нього не може бути держави. Народ в державному сенсі, як основний елемент її - це не пануюча чи привілейована народність, або класи чи партія, а вся державно-правна одноцільність підданих-громадян”³³.

Визначення України у своїх територіальних кордонах - заповітна мрія вченого, оскільки, незалежно від національної приналежності, всі, хто в ній проживає, будуть відчувати себе підданими української держави і поступовий процес громадянського самоусвідомлення все більше її скріплюватиме. “Це поняття (одноцільність підданих-громадян - В.П.) - не ділиме: в державі може бути кілька народностей, але рівноправних і однаково вільних, бо з них не одна, а всі разом уявляють основний елемент держави - народ, і держава повинна мати ціллу свого існування свободу всіх”³⁴.

У своїх дослідженнях С.Шелухин використовував як історик методологію позитивізму і неопозитивізму. В контексті останньої методологічної течії вчений поєднував пози-

тивістичні засади свого вчителя Володимира Антоновича з правовими дослідженнями, які він будував, використовуючи методологічний синтез ідей теоретиків російської філософії природного права (Чичерін, Соловйов, Новгородцев), та західноєвропейські федералістичні теорії правової держави (Боден, Вайтц, Зайдель).

Сергій Шелухин залишив по собі значну наукову спадщину з загальної історії, історії України та історії держави і права, яка нараховує п'ять індивідуальних монографій і біля 200 статей в українських та зарубіжних, головним чином чеських часописах. Як декан факультету права та суспільних наук Українського Вільного Університету (далі - УВУ) в Празі, С.Шелухин видрукував багато методичних матеріалів і посібників для студентів, сприяв розгортанню наукової і педагогічної праці в цій установі. Так, він брав участь у засіданнях Сенату та Вченої Ради УВУ, неодноразово виступав з цікавими пропозиціями вдосконалення роботи цієї інституції. В УВУ професор Сергій Шелухин читав нормативні курси «Історія України», «Історія українського права», «Карне право». Викладав він історію і право для дітей українських емігрантів в Українській гімназії, яка розташовувалася в містечку Ржевнице коло Праги, де тривалий час вчений проживав і був похований. На жаль, з праць вченого після проголошення в 1991 році незалежної України, була перевидана лише одна його робота - надрукована у Празі в 1937 році монографія «Україна», яка побачила світ у Дрогобичі в 1994 році.

1 Див.: Формуляр капітана Павла Шелухина //НБУВ Ін-т рукопису. – Ф.11, спр.17.

2 Грушевський М. На порозі нової України. Гадки і мрії. – К., 1918. – С.13, 17, 18.

3 Шелухин С. Додаткові лекції до курсу «Історія українського народу». – Прага, 1932. – С.29.

4 Його ж. Рецензія на працю «Звідкіля походить Русь» //ЦДАВО. – Ф.3695, оп.1, спр.30, арк.45.

5 Його ж Критика нового наукового підручника історії України. – Львів, 1935. – С.20.

- 6 Його ж. Додаткові лекції до курсу «Історія українського народу». – С.68, 69.
- 7 Його ж. Критика нового наукового підручника історії України. – С.31, 32.
- 8 Там же.
- 9 Його ж. Лист до редакції (з приводу «Чому це так?») пана С.Рудницького /Воля. – 1920. – Т.3, ч.1. – С.15.
- 10 Там же.
- 11 Рудницький С. Відповідь на лист С.Шелухина //Там же. С.18; Idem.: Ukraina, Land and Volk. – Wien, 1916. – S.175-188.
- 12 Шелухин С. Додаткові лекції до курсу «Історія українського народу». – С.57.
- 13 Його ж. Дві народності //ЦДАВО. – Ф.3695, оп.1, спр.46, арк.204, 205.
- 14 Там же. – Арк.197.
- 15 Там же. – Арк.205.
- 16 Його ж. Монархія чи республіка? //ЦДАВО. – Ф.3695, оп.1, спр.118, арк.247.
- 17 Там же. – Арк.248.
- 18 Там же. – Арк.250.
- 19 Там же. – Арк.251.
- 20 Там же. – Арк.258, 263, 268.
- 21 Його ж. Більше розважливості //ЦДАВО. – Ф.3695, оп.1, спр.118, арк.165.
- 22 Його ж. Національний університет //Там же. – Спр.125, арк.213.
- 23 Там же.
- 24 Там же. – Арк.220.
- 25 Його ж. Додаткові лекції до курсу «Історія українського народу». – С.69.
- 26 Його ж. В справі проектів про майбутній лад в Україні //Воля. – 1920. – Т.2, ч.11/12. – С.405.
- 27 Його ж. Україна. – Прага, 1937. – С.82.
- 28 Там же.
- 29 Там же.
- 30 Його ж. Лист до галичан //ЦДАВО. – Ф.3695, оп.1, спр.39, арк. 274.
- 31 Sheluchin S. Ukraine, Poland and Right of the Free Disposition of People. – Washington, 1919. – P.59.

³² Шелухин С. Вступна частина промови на святі в Празі // ЦДАВО. – Ф.3695, оп.1, спр.40, арк.153, 154.

³³ Там же. – Арк.154.

³⁴ Там же.

I. АРХІВ

Архів історика Сергія Шелухина знаходиться в Києві в Центральному державному архіві вищих органів влади і управління. Фонд №3695 «Сергій Шелухин» складається з двох описів.

Опис перший поділений на чотири групи.

В першій групі зберігаються різноманітні рецензії вченого на наукові і публіцистичні праці своїх колег, зокрема на праці українських юристів і істориків О.Мицюка, А.Яковліва, С.Дністрянського, О.Шульгина (Спр.42, 131, 133), рукописи власних статей і нотатки до них (Спр.37, 38, 39, 41, 43, 46, 80, 100, 118, 125), рецензії інших науковців на праці самого Шелухина (Спр.8, 10, 30, 31), листи в редакції різноманітних наукових журналів (Спр.31, 125), статті різних авторів з журналів і газет по питанню української державності (Спр.38, 44), два примірники дев'ятитомної праці «Нариси до історії українського права» (машинопис) (Спр.49, 50, 51), друквані статті С.Шелухина про автокефальну українську церкву (Спр.64), рукописи статей під рубрикою «3 українського наукового життя в Празі» (Спр.119), некролог та друквані матеріали в пам'ять визначного українського правника, академіка С.Дністрянського (Спр.128), рукописи рефератів під рубрикою «Відновлення Чехословацької державності» (Спр.77), матеріали Українського допомогового комітету в Празі (Спр.129), та замітки службового характеру (Спр.138).

В другій групі першого опису фондів Сергія Шелухина містяться особисті документи С.Шелухина, автобіографія та матеріали до неї (Спр.172), різноманітні фотокартки колег, друзів і членів сім'ї фондоутворювача, його власні фотографії (Спр.175).

В третій групі можемо знайти такі цікаві матеріали, як різноманітні прохання до Одеської судової палати в 1915-1917 роках, членом якої був С.Шелухин (Спр.178), вироки сільських

сходів Бессарабії (Спр.179), матеріали Українського громадського комітету в Празі (Спр.206), матеріали української гімназії в Ржевницах (Спр.207), матеріали Українського Вільного Університету у Відні та Празі (Спр.208, 209, 210, 211), різноманітні запрошення від УВУ на різні урочистості, які університет влаштовував в 20-ті – 30-ті роки (Спр.219), листування з приводу статті українського правника і економіста, майбутнього ректора УВУ О.Мицюка «Політика в академізмі» (Спр.228), листування по питанню судової справи з директором Українського Наукового Інституту в Варшаві професором О.Лотоцьким (Спр.227).

В останній, четвертій групі першого опису знаходиться листування вченого, головним чином з своїми колегами-науковцями. Так, наприклад, тут ми маємо в наявності чимале листування С.Шелухина з Дмитром Дорошенком (Спр.238), Іваном Огієнком (Спр.243), Степаном Рудницьким (Спр.245) та іншими.

Опис №2 фонду С.Шелухина в ЦДАВО є значно меншим, порівняно з першим, за обсягом, і складається головним чином з рукописів і машинописів шеститомника лекцій вченого «Нариси до історії українського права» (Спр.1-6), читаних в УВУ в 1923-1938 роках, та різноманітних листів, таких наприклад, як лист С.Шелухина до редакції «Тризубу» з спростуванням статті, надрукованої в тому ж журналі (Спр.8).

Ряд матеріалів вченого і дані про нього можемо також знайти в фонді №11 Інституту рукопису Національної бібліотеки України ім.Вернадського, де містяться матеріали головним чином з дореволюційного періоду життя та діяльності вченого, які стосуються його службової, публіцистичної та громадської діяльності, документи його батька та брата і ряд візитних карток різноманітних українських політичних і громадських діячів, з якими Шелухин мав у той час контакти.

Нарешті, ряд документів і матеріалів Сергія Шелухина зберігаються в Чехії, у фонді «Український музей у Празі (1925-1948)», який знаходиться в Державному Центральному архіві в Празі. Там ми можемо знайти тексти промов, виголошених Сергієм Шелухиним на торжествах, присвячених 10-річчю Трудового конгресу, що відбувся у Києві в с ічні 1919 року (Картон 9, спр.235), два відбитки досліджень з історії України,

написаних в 1929-1930-х роках (Картон 79, спр.928), дві передсмертні фотографії вченого, зроблені під час перебування в лікарні в Чехії (Картон 79, спр.929), та міжнародні документи з новітньої історії України, підготовлені С.Шелухиним разом з графом Михайлом Тишкевичем у Лозанні в 1919 (Картон 87, спр.1103).

Взагалі, оцінюючи збережену рукописну та друковану спадщину Сергія Шелухина, зокрема, і всі архівні документи і матеріали, які знаходяться в його фондах у Києві та Празі, взагалі, можна стверджувати, що вони в комплексі являють собою надзвичайно цінне довідкове видання для дослідників, що цікавляться історією України та української еміграції першої половини ХХ ст.

II. НАЙВАЖЛИВІШІ ПРАЦІ С.П.ШЕЛУХИНА

1. Англія і Україна //На переломі. – 1920. - №1.
2. Визнання Української Республіки Росією //На переломі. – 1920. - №1.
3. В справі проектів про майбутній лад на Україні //Воля. – 1921. – Т2, №11/12.
4. Назва України. – Відень, 1921.
5. Петлюрівці в світлі права. - Відень, 1922.
6. Додаткові лекції професора С.Шелухина до курсу «Історії українського народу». – Прага, 1927.
7. Звідкіля походить Русь. – Прага, 1929.
8. Критика нового наукового підручника історії України. – Львів, 1935.
9. Україна – назва нашої землі з найдавніших часів. – Прага, 1936.
10. Україна. - Прага, 1937.

III. ОСНОВНІ ПРАЦІ ПРО ЖИТТЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ С.П.ШЕЛУХИНА

1. Потульницький В.А. Історія української політології (Концепції державності в українській зарубіжній історико-

політичній науці). – К., 1992., – С.70-75, 99-107.

2. Потульницький В.А. Теорія української політології: Курс лекцій. – К., 1993. – 192 с.
3. Потульницький В.А. нариси з української політології (1181-1931): Навч. посібник. – К., 1994. – С.141-149.
4. Світова та вітчизняна етнодержавницька думка (У персоналіях). – К.; Донецьк, 1997. – С.281-284.

IV. ПЕРЕВИДАННЯ СТУДІЙ С.П.ШЕЛУХИНА ПІСЛЯ 1990 р.

1. Назва України //Хроніка. – 2000. – 1992. – Вип..2. – С.50-63.
2. Україна. – Дрогобич, 1994.